



L'organització virregnal a València i el príncep Cristòfor Colom

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 23-08-2019

Reproduïm un antic article d'En Jordi Bilbeny en el qual glossa el llibre 'Los virreyes de Valencia. Fuentes para su estudio'. Se'n dedueix que el virrei havia de ser membre de la família reial. En Colom, que també va ser virrei, havia igualment de pertànyer-hi, com efectivament va succeir.

Aquest mes d'agost del 2006 he pogut comprar finalment el llibre de la Josefina Mateu Ibars, Los Virreyes de Valencia. Fuentes para su estudio, editat per l'Ajuntament de València a l'any 1963.

Feia anys que hi anava al darrere, però, com que comprava a les llibreries de vell, o no en quedava cap exemplar o, si n'hi havia algun, no era a la venda. Ja sé que podia haver anat a la Facultat de Dret, on, fins llavors, havia pogut consultar d'altres obres d'índole jurídica mentre recollia informació de cara al meu Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya. Però un cop immers en la redacció final del llibre, a contrarellotge, em vaig veure compel·lit a treballar des de casa amb les notes, fotocòpies i llibres que ja tenia.

El llibre de la Josefina Mateu m'era capital, sobretot per obtenir informació de cara a argumentar dos fets bàsics. El primer, que si En Colom va exercir els càrrecs de virrei i governador general, no podia ser un qualsevol, sinó que havia d'estar emparentat, d'alguna o altra manera, directament o indirecta, amb la casa reial catalana. I el segon, que si signava Virrei, segons el mot català, és que escrivia en català i era, per tant, català.

D'acord amb En Salvador Carreres, cronista de la ciutat de València, que prologa el llibre, "si exceptuem l'obra que començà a editar el Rvd. P. Lluís Fullana, OFM, premi de la Diputació Provincial d'aquesta ciutat, que no solament no s'acabà de publicar, sinó que quasi tota l'edició s'inutilitzà, i són comptadíssims els exemplars existents, no coneixem cap obra impresa sobre aquesta matèria".

En Carreres reconeix que a la gènesi del virregnat de València s'adverteixen clarament quatre fases: la primera,

coetània del mateix Conqueridor, quan per atendre els assumptes del nou Regne, aquest “nomenà delegats personals seus”. La segona, “correspon al període en què els Infants primogènits, per llur condició, eren els Procuradors generals de tots els regnes”. La tercera, correspondria a una fase en què aquests Procuradors, per tal com no podien exercir la procuració reial, es van designar vicegerents del Procurador general, “càrrec que recaigué en persones no de sang reial, però sí de la noblesa creada pel Rei”. I una quarta fase que s'escau en el moment que “els títols de Procurador o Governador general foren substituïts pels de Locumtenens generalis, i això es produí amb el Príncep Joan, fill d'En Pere el Cerimoniós”.

És a dir, que a les quatre fases de nomenaments dels càrrecs de delegació reial, el monarca encarrega el govern de València a delegats personals seus –dels quals n'hauríem d'estudiar la genealogia per veure quins vincles familiars mantenien amb el rei–, als Infants, a nobles de nomenament reial i al Príncep.

Per això mateix, ara té un gran sentit que En Carreres ens assegurí que “al nostre Regne, la Procuració es convertí pròpiament en Governació, i el Governador General fou el Príncep hereu o la Reina, això és, les persones més properes al Rei. En aquest sistema exposat, doncs, és on es troben els precedents del Virregnat”. I reblava: “Mateu i Sanz, a la seva obra De regimine Regni Valentiae, ja recordà que «gubernator nascitur, non fit», o sigui que era de sang reial”.

En aquests nomenaments vicarials no hi trobem mai ni un llenyataire, ni un forner, ni un botiguer, ni un taverner, ni un teixidor. I molt menys algú que no sigui súbdit directe de la Corona, sinó que sempre hi veiem nobles o prínceps, amb perfecta solvència militar i coneixements de dret, i vinculats de molt a prop a la persona del monarca o a la seva pròpia família. Sense menystenir que els nobles en qüestió que desenvolupen el càrrec de governació també podien estar emparentats, per vies que ara mateix desconeixem, amb la casa reial. I que caldria estudiar minuciosament per acabar de tenir una visió del tot completa d'aquells primers virreis.

Alguns d'aquests casos són de fàcil observació, car per exemple, l'Artal d'Alagó, que va ser Vicegerent de Procurador General del Regne del 1309 al 1312, era casat amb “Na Teresa Pere, filla d'En Pere II el Gran i I de València i d'Agnès Çapata”, a més a més de “ser nét i gendre del rei” tal com la Josefina Mateu ens innova. En aquest mateix sentit, En Ximén Pérez de Taraçona, va ser nomenat Lloctinent reial al Regne al 1244, va casar la seva filla Violant amb l'Alfons d'Aragó. I En Pere Ferrandis d'Híxar, Lloctinent de Procurador general al 1286, era fill natural del rei Jaume I i Almirall de l'armada al 1263. Així mateix, En Gombau d'Entença, Procurador del Regne del 1306 al 1309 estava emparentat amb En Bernat Guillem de Montpeller i Entença, el qual era fill d'En Guillem d'Entença, Comte de Montpeller, i de Na Maria, filla d'En Jaume I. O el cas d'En Bernat de Cruïlles, Vicegerent de Procurador al 1312, es va casar al 1277 amb Na Isabel, filla de l'Andreu d'Hongria, “que acompanyà Na Violant d'Hongria, quan aquesta vingué a contraure matrimoni amb Jaume I el Conqueridor”; de la qual cosa se'n pot inferir que l'Andreu d'Hongria i la reina Violant havien de ser parents.

Tal com explica la mateixa Josefina Mateu, “és clar que la raó del virregnat a València no pogué ser molt distinta que la del mateix virregnat a la resta d'estats, però no deixa de tenir interès el fet que on primer es plantegés a Jaume I la necessitat de deixar representats personals seus, fos a Mallorca i a València, per tal com es tractava de països acabats de conquerir i en vies d'organització” i, per tant, “necessitats de Lloctinents del Rei, capaços de resoldre per ells mateixos les situacions greus que podien plantejar-se als nous territoris”.

No costa, doncs, gens de veure els paral·lelismes d'aquesta filosofia político-administrativa amb el que En Colom farà a Amèrica, on actuarà també de Virrei i Governador general en nom dels reis, en uns nous territoris acabats de conquerir i en vies d'organització.

La Mateu també és prou explícita en afirmar: “Els historiadors regnícoles han cercat els orígens de la funció virregnal, característica dels regnats del segle XV, en els més antics representants del Monarca; això és, en els Procuradors; i, atès que la Procuració general corresponia al Príncep hereu, a l'Infant primogènit, que era el veritable Lloctinent del Rei, en trobar-se el Príncep absent, el seu representant o vicegerent vingué a exercir les funcions que, de fet, correspondrien amb el temps als Virreis de València”. Amb la qual observació torna a posar a palès que l'origen dels càrrecs de virrei cal cercar-lo dins l'administració de la mateixa Casa Reial, sobretot perquè “al Rei el representava de iure l'Infant primogènit i hereu”.

En conseqüència, no és estrany que trobem entre aquests primers vicaris reials al Regne de València, l'Infant Alfons, fill d'En Jaume I, que en va ser el primer Procurador general en tant que hereu del seu pare i com a tal Governador general del Regne de València, nomenat al 1240. També hi trobem el seu homònim, l'Infant Alfons d'Aragó, fill d'En Pere II, nomenat Lloctinent d'Aragó, València i Catalunya, del 1282 al 1285.

Del 1285 al 1291, l'Infant Jaume d'Aragó va ser procurador general de la Corona per dret propi. I abans ja he esmentat com En Pere Ferrandis d'Híxar, que va exercir el càrrec de Procurador general del Regne de València, era un fill natural del rei Jaume I. L'Infant Pere d'Aragó, fill d'En Jaume II detindria el càrrec de Procurador general de la Corona del 1303 al 1306. I encara podem observar com diversos d'aquests oficis de delegació reial s'escauran, del 1312 al 1319, a mans d'En Jaume d'Aragó, fill d'En Jaume II, i del seu germà Alfons, del 1319 al 1329. I fins i tot l'Infant Pere, futur Pere III el Cerimoniós, al 1328 va ser associat al govern del seu pare com a Procurador general de tots els regnes de la Corona.

Per acabar el llibre, la Josefina Mateu dedica l'últim capítol a extractar en quaranta punts el llibre d'En Llorenç Matheu i Sanz, *Tractatus de Regimine Regni Valentiae*, editat al 1654, al 1677 i al 1704, car "dóna, doncs, notícia puntual i exacta de les atribucions del Virrei en els darrers temps del règim foral".

Pel que ara ens ocupa del virregnat colomí i americà, en cito tot seguit aquells que connoten que el virrei no podia ser un qualsevol.

Punt 8è: El Virrei és el primer Magistrat al Regne i representa al Príncep. "La primera dignitat després de la Celsitud Reial és la del Senyor Virrei o Lloctinent o Capità general al Regne, de tan antic origen entre nosaltres; representa, doncs, la persona invicta del nostre Senyor Rei i tant en les coses polítiques com en les de la guerra, porta tota l'administració del Regne".

Punt 13è: El Virrei fa ús dels privilegis del Rei.

Punt 15è: El Virrei és "un altre com el Rei": "Prorex est alter nos Regis".

Punt 16è: L'ofici de Virrei es dona als magnats. "Perquè essent tan expressa la representació de la persona reial i tan immediata es va donar aquest càrrec als magnats. Al principi fou per als parents més propers del Rei mateix, de la mateixa estirp reial i a aquesta magistratura foren destinades tals persones".

Punt 17è: La majoria dels Virreis de València han nascut del Reis: "Proreges Valentini plures ex Rege nati".

Aquests són alguns dels raonaments que sobre el virregnat valencià jo hauria volgut incloure al meu últim llibre, que, com el nom indica, exposa que En Colom, pels títols i càrrecs que va exercir, havia d'estar emparentat amb la Casa Reial Catalana i ser-ne un príncep, tal com el tracten –si bé barrejat amb la vida del taverner genovès–, tots els cronistes i biògrafs seus i com indiquen expressament alguns historiadors del XVII.

En el moment d'editar-se el Cristòfor Colom, Príncep de Catalunya, no vaig tenir l'oportunitat de resumir les idees de la Josefina Mateu en tot el que toca a aquest virregnat valencià. Ara ho faig a fi que tots els que encara creguin que En Colom era un simple llaner i taverner, tinguin l'oportunitat d'incorporar aquestes evidències a la seva visió dels fets.

Jordi Bilbeny

Agost del 2006